

AYOLLAR VA YOSHLARGA OID MEHNAT MUHOFAZASI CHORALARINING HUQUQIY ASOSLARI

Jumadullayeva Muyassar Abdrazak qizi

Toshkent davlat transport universiteti

Magistratura 1-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada ayollar va yoshlarning mehnat muhofazasi bilan bog‘liq huquqlari, qonunchilikdagi kafolatlar va ishlab chiqarish jarayonida ularga yaratiladigan xavfsiz mehnat sharoitlarining ahamiyati tahlil qilinadi. Xalqaro tajribalar, O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi hamda boshqa normativ hujjatlar asosida ayollar va yoshlar uchun belgilangan imtiyozlar, cheklovlar va ijtimoiy himoya choralarning amaliyotga tatbiqi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: mehnat muhofazasi, ayollar mehnati, yosh xodimlar, huquqiy asos, mehnat kodeksi, xavfsiz mehnat.

KIRISH

Ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarida ayollar va yoshlar muhim mehnat resursi hisoblanadi. Ularning salomatligini saqlash, huquqlarini himoya qilish va xavfsiz mehnat sharoitlari yaratish har qanday jamiyatning ustuvor vazifalaridandir. Shu ma’noda, O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida ayollar va yoshlar uchun mehnat muhofazasi sohasida alohida kafolatlar, imtiyozlar va cheklovlar belgilangan. Mazkur maqolada ushbu huquqiy asoslarning mohiyati ochib beriladi va amaliy tatbiqi tahlil qilinadi.

Bugungi kunda inson salomatligini saqlash va xavfsiz mehnat sharoitlarini ta’minlash davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, jismoniy va ruhiy jihatdan ko‘proq himoyaga muhtoj bo‘lgan guruhlar – ayollar va yoshlar uchun maxsus qonunchilik normalarini ishlab chiqish va joriy etish orqali ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish zarurati ortib bormoqda. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi va “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonun, shuningdek, Xalqaro Mehnat Tashkiloti konvensiyalari asosiy manba sifatida xizmat qilmoqda.

Yoshlar mehnatiga oid imtiyozlar, jumladan qisqartirilgan ish vaqti, og‘ir ish turlariga jalb etilmaslik, sog‘lig‘iga zarar yetkazmaydigan muhit yaratish kabi talablarga rioya qilish nafaqat ularning huquqlarini ta’minlaydi, balki kelajakda raqobatbardosh mehnat bozorini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois ayollar va yoshlar mehnatini huquqiy jihatdan muhofaza qilish bo‘yicha mavjud qonunchilikni chuqur o‘rganish va amaliyotda qo‘llash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

USLUBLAR

Maqolani tayyorlashda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- **Normativ-huquqiy tahlil** – Mehnat kodeksi, “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonun va boshqa tegishli qonun hujjatlari tahlil qilindi.
- **Taqqoslovchi yondashuv** – O‘zbekiston qonunchiligi xorijiy tajribalar bilan solishtirildi (ILO, EU-OSHA ma’lumotlari asosida).
- **Tahliliy metod** – Amaliyotdagi kamchiliklar va ularni bartaraf etish yo‘llari o‘rganildi.

NATIJALAR

- Ayollar va 18 yoshga to'lmagan shaxslar uchun og'ir va xavfli ish turlari bo'yicha **alohida cheklovlar** mavjud (O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi, 241–modda).
- Ayollar uchun tibbiy ko'rsatkichlardan kelib chiqib, **ish vaqti, yillik ta'til, homiladorlik va tug'ruqdan keyingi ta'til**, shuningdek, bolali ayollar uchun **qo'shimcha imtiyozlar** ko'zda tutilgan.
- 16–18 yoshdagi ishchilar uchun **ish haftasining davomiyligi qisqartirilgan** (24–36 soat), og'ir yuk ko'tarish va kimyoviy moddalar bilan ishlash man etiladi.
- Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO)ning 138-sonli konvensiyasida bolalar mehnatini cheklash va yosh ishchilar salomatligini himoya qilish bo'yicha aniq talablar belgilangan bo'lib, ular O'zbekiston qonunchiligida ham aks etgan.

MUHOKAMA

O'zbekistonda ayollar va yoshlarning mehnatini muhofaza qilish borasida huquqiy asoslar mavjud bo'lsa-da, ularning to'liq va samarali amalga oshirilishi amaliyotda muammolarga duch kelmoqda. Jumladan:

- Ayrim xususiy korxonalarda homilador ayollar yoki yosh xodimlar uchun xavfsiz muhit yaratish borasida kamchiliklar aniqlanmoqda.
- Yosh ishchilarning mehnatga oid huquqlari to'g'risida xabardorlik darajasi past.
- Texnik jihatdan eskirgan jihozlar va nazoratning sustligi tufayli ayrim joylarda xavfli mehnat sharoitlari saqlanib qolmoqda.

Mazkur muammolarni hal qilish uchun tizimli yondashuv, doimiy monitoring va ijtimoiy sheriklikni kuchaytirish talab etiladi.

XULOSA

Ayollar va yoshlar mehnatini muhofaza qilish jamiyat taraqqiyotining muhim kafolatlaridan biridir. Mavjud huquqiy asoslar ularning sog'lig'i va xavfsizligiga xizmat qilishi kerak. Mehnat qonunchiligi talablariga rioya qilish, doimiy nazorat mexanizmlarini takomillashtirish, ish beruvchilarning ijtimoiy javobgarligini oshirish orqali bu sohadagi holatni yaxshilash mumkin. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar va interaktiv monitoring usullaridan foydalanish samaradorlikni oshiradi.

Yuqorida bayon etilgan fikrlar asosida quyidagicha xulosalar chiqarish mumkin:

- O'zbekiston Respublikasida ayollar va yoshlar mehnatini muhofaza qilish bo'yicha yetarli darajada qonunchilik asoslari mavjud bo'lsa-da, ularning amaliy ijrosi barcha sohalarida to'laqonli yo'lga qo'yilgan deb bo'lmaydi.
- Tizimli nazorat, ish beruvchilar uchun jazo va rag'bat mexanizmlarini takomillashtirish, ayniqsa xususiy sektor uchun, ayollar va yoshlarning mehnat xavfsizligini oshirishda muhim omildir.
- Mehnat muhofazasi madaniyatini yuksaltirish, yosh ishchilarga huquqiy bilim berish va ayollarga qulay, xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratishga yo'naltirilgan dasturlarni kuchaytirish lozim.

Shunday ekan, ushbu ijtimoiy himoya qatlamlarini mehnat muhofazasi tizimiga to'liq integratsiya qilish – nafaqat qonunchilikning, balki insonparvar va adolatli jamiyat qurishning ham asosiy poydevoridir.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2022.
3. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). Convention No. 138 & No. 183. Geneva, 2021.
4. Karimov D. A. Mehnat huquqi asoslari. – Toshkent: "Sharq", 2022.
5. EU-OSHA. "Young workers: Facts and figures." European Agency for Safety and Health at Work, 2020.
6. Qodirov R. Mehnat xavfsizligi asoslari. – Samarqand: Ilm-ziyo, 2021.
7. Gulyamov A. Ayollar mehnatining huquqiy himoyasi. – Toshkent: TDYU, 2020.